

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Любомир Ганчев Тенекеджиев,
катедра „Историческо и систематическо богословие“
при Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“,
по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Процедурата е обявена от СУ „Св. Климент охридски“ и обнародвана в ДВ бр. 7/24.01.2014 г. Област на висше образование 2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.4. Религия и теология (Патрология – епоха на триадологическите дебати). СУ „Св. Климент охридски“, Богословски факултет, Катедра „Историческо и систематическо богословие“.

Тази рецензия е написана и представена на основание заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ – РЗ-38-121/12.03.2014 г., както и решение на научното жури по процедурата (протокол № 1/07.04.2014 г.).

1. Данни за конкурса.

На първото заседание на журито (07.04.2014 г.) се прецени, че конкурсът е обявен и организиран при спазване на всички законови изисквания. За председател единодушно бе избран доц. д-р Александър Омарчевски, а за протоколчик – Ваня Найденова. Установи се, че има един участник в конкурса – гл. асист. д-р Светослав Светозаров Риболов, който е заявил по съответния ред желание за участие, предоставил е нужните документи и своите публикации. След проведени разисквания, журито определи за рецензенти проф. дфн Анисава Любенова Милтенова и доц. д-р Любомир Ганчев Тенекеджиев. На останалите членове (проф. дбн Емил Трайчев, проф. дфн Мария Спасова, доц. д-р Иван Петев, доц. д-р Александър Омарчевски, доц. д-р Свилен Тутеков) беше възложено да изготвят писмени становища. Срок за предаване на рецензии и становища – 31.05.2014 г. , а дата за второ заседание – 02.07.2014 г.

2. Данни за кандидата.

Гл. асист. д-р Светослав Светозаров Риболов е завършил специалност Теология през 1999 г. и специалност класическа филология през 2001 г. в СУ „Св. Климент

Охридски“. Успешно е защитил докторска дисертация на тема „Сотириологични предпоставки на христологията на Теодор Мопсуестийски“ (27.06.2010 г.). Бил е преподавател в 1-во Училище „Пенчо Славейков“, СДС „Св. Йоан Рилски“ и НГДЕК „Св. Константин-Кирил Философ“. От 01.04.2005 г. е асистент по Патрология, Догматика и Православна духовност в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Специализирал е в Гърция, Германия и Ирландия, членува в една българска и една международна професионална организация, и е участвал в български и международни симпозиуми, конференции, и научни проекти.

3. Описание на научните трудове

3-1. В обявения конкурс д-р Риболов участва с хабилитационен труд, монография, сборник студии, учебно помагало и 2 статии на английски език. Хабилитационният му труд – **„Иисус Христос – аскет или Спасител. Сотириологичният смисъл на Христовото човечество в първата фаза на арианските спорове (318-362)“**, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014 (ISBN 978-954-07-3693-8) – е изследване в 232 страници, което новаторски разглежда този сложен за богословската наука въпрос. То отговаря на изискванията за научна разработка и е отлична атестация за автора. Критичният подход към предходните изследвания на епохата и актуалната за нея проблематика показва един различен прочит на богословските спорове от онова време. Авторът е отделил дискусиите, повдигнати от арианската ерес преди 362 г. от тези, непосредствено преди II Вселенски събор (381). Това му е позволило да открие важни сотириологични моменти както в ереста на Арий, така и у неговите противници. В съществуващата научна литература обикновено тези нюанси остават скрити зад мащабните описания на „триадологичните дебати“, а към тях се подхожда предимно като към спор за метафизични реалности. Именно акцентът върху екзегетическите разминавания между спорещите страни, поставен в средата на една устойчива полемика в древната Църква против гностицизма и езическия фатализъм, довежда автора до логичен извод. Той аргументирано показва, че първичната ерес, която се опитва да узурпира в онази епоха апостолското предание на Църквата (или онова, което наричаме „Православие“), е савелианство с нейния специфичен сотириологичен подход. Този подход представя Христос просто като добър аскет и учител на благонравие. Напротив. Разбирането на Църквата, изразено в решенията на шестте епископи от Антиохийския събор (268-269 г.), в богословието на св. Александър Александрийски, св. Евстатий Антиохийски и св.

Атанасий Велики, задава точно обратната перспектива в спасителното дело на Христос. Представя Го като Самия Бог станал човек, за да стане човек божествен по благодат и да се изпълни богоподобие у него. Тук авторът не е пропуснал да отбележи такива значителни за епохата фигури като Маркел Анкирски, Евсевий Кесарийски и Аполинарий Лаодикийски. Макар и непризнати за догматически авторитети на Църквата (дори Маркел и Аполинарий са разглеждани по-късно като неправославни), те са изследвани в контекста на дискусиите, така че могат да бъдат разбрани в тяхната дълбочина като мислители. Нов и интересен момент, който за пръв път срещам в изследвания от този тип, е зачитането на Аполинарий в някаква степен дори като полезен с мисълта си в първата фаза на споровете. Това е коректно от хронологична гледна точка и напълно удачно с оглед задълбоченото вникване в процесите на християнската мисъл от онази епоха. Несъмнено обаче напълно оригинално е разглеждането на Арий не толкова като еретик на триадологична, колкото на сотириологична и христологична основа. Това е безспорен и напълно новаторски успех в неговото изследване. Така то е построено именно в тази перспектива – да се мисли за първата фаза на арианските спорове като най-вече спорове за „човечеството на Спасителя“, а триадологията да се мисли като следствие от това. Тази теза е убедително аргументирана от автора.

3-2. Предложената за рецензиране монография **„Възвръщане към мистичния опит на отците. Учението за нетварните божествени енергии в гръцкото богословие на XX век“**, София: Синодално издателство, 2014 (ISBN 978-954-8398-88-6) съдържа 114 страници. Макар и не голяма по обем, тя е напълно оригинално съчинение по своята тематика и методология. Тъй като подобни съчинения не са писани по-рано на тази тема, авторът е направил независим и удачен избор на структура на изследването. В своята монография той проследява постепенното завръщане на разбирането за „нетварните божествени енергии“ в съвременното гръцко богословие през XX век. Този патрологично-догматически въпрос е интересен, тъй като в епохата на Османското владичество това учение постепенно започва да се изгубва в плетеницата от схоластически влияния, привнесени от западното богословие. Тук несъмнено интересни и важни са податките и към руското, сръбското и румънското богословие през XX век. Те правят картината по-цялостна и изчерпателна.

3-3. Д-р Риболов е приложил към своите трудове и едно учебно помагало. Това е подробната библиография към II том на второто преработено и допълнено издание на

известния учебник на покойния проф. *Илия Цоневски*, **Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели**, София: Университетско издателство, 2010. Томът е посветен на източните и западните автори от III век. От общия обем 256 стр. д-р Риболов е приложил библиография от 90 стр., като тя е разделена по автори и теми, и има представителен характер, тъй като отчита критични издания, преводи и изследвания на по-големите европейски езици.

3-4. Сборникът студии по патристика **„Традиция и контекст в богomisлието на гръцките отци“**, София: Синодално издателство, 2014, 278 стр. (ISBN 978-954-8398-87-9), съдържа 5 равностойни по обем студии, тематично, структурни и концептуално свързани помежду си. Изследването е подкрепено с богата библиография и изворов материал. Това са твърде интересни изследвания писани през различни периоди и публикувани за първи път. Те представят автора в широкия кръг на неговите интереси и компетентности в сферата на гръцката патристика.

3-5. В конкурса д-р Риболов участва и с 2 статии на английски език, с общ обем около 15 страници.

Първата е в *Архива по средновековна философия и култура* (София-Мюнхен) и е озаглавена **„Нов поглед върху осъжданията на Ориген и Теодор Мопсуестийски“**. Тя третира една малко работена тема. Авторът защитава тезата, че между богословието на Ориген и Теодор Мопсуестийски има определени зависимости. Въз основа на това е и осъждането му наравно с Ориген на V Вселенски събор (553). Това е текстът, с който авторът е участвал на 22-рия Световен конгрес по византистика в София.

Втората статия е публикувана в известната холандска Шпрингер-енциклопедия и представлява обща речникова статия на тема: **„Православно богословие“**. Тук авторът в съвсем стегнат вид е представил коректно и оригинално основните акценти на православното богословие.

Критиките, които ще изразя по отношение на научните трудове на кандидата, имат по-скоро общ характер и не засягат съдържанието на творчеството му по същество, където той несъмнено е силен изследовател. Като цяло д-р Риболов се старае да разработва систематично-патрологични теми. Може би ще бъде добре да не обръща гръб и преводаческата, издателска и коментарна дейност, тъй като в нашата родна патрологична наука се чувства сериозна липса на такива изследвания. Конкретно по хабилитационния труд имам следната важна критика. В арианските дебати на Запад

има една особено ярка фигура, която изиграва важна роля през първата фаза. Това е св. Иларий Пиктавийски. Той, макар и споменат и ползван като извор на няколко места в труда, можеше да бъде разгледан по-подробно в отделна точка към трета глава, тъй като неговата визия за решението на тези спорове има важно значение за западното богословие. Също така, нямаше да е излишно към труда да се приложат в превод на български по-важните съборни документи от епохата.

3. Научни приноси

В съчинението **„Иисус Христос – аскет или Спасител“** виждаме интересна методология, поставяща трудовете на разгледаните автори в тяхната среда. Това извежда на преден план богословските им позиции. Несъмнено, както и самият автор отбелязва, е преодолян методологическият подход в богословската литература на изминалия век – да се изолират триадологическите спорове от христологическите. Ереста на Арий е разгледана в напълно нова перспектива. Мисълта на св. Атанасий Александрийски за сотириологичната роля на Христовото човечество е изведена като водеща за епохата и определяща богословието на Църквата през времето на христологичните спорове. Изследването на Аполинарий Лаодикийски е ситуирано в триадологическите дебати и е представено като следващо (макар и не изцяло) традицията на св. Атанасий. Мисълта на св. Александър Александрийски, св. Евстатий Антиохийски, Маркел Анкирски и Евсевий Кесарийски е представена коректно и в рамките на дискусията, което я прави понятна в контекста на епохата.

Съчинението **„Възвръщане към мистичния опит на отците. Учението за нетварните божествени енергии в гръцкото богословие на XX век“** има оригинален характер и неговите изводи поставят пред българското богословие възможността да се възползва от опита на другите съседни школи в търсенето на изконните корени на православно учение, изразено в мисълта на светите отци. Въз основа на това се съгласявам с приносните моменти, опоменати от кандидата.

Библиографията към II том на *Илия Цоневски*, **„Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели“**, има характер на научно помагало, тъй като разпределя подробната и представителна научна библиография не само по автори, но и по богословски теми.

Сборникът студии **„Традиция и контекст в богословието на гръцките отци“**, съдържа по теми следните приноси:

- **„Методологията на отците“.** Тук е зададена методологичната връзка между боговдъхновеността на Св. Писание и съчиненията на светите отци, като израз на църковната светост.
- **„Септуагинта и традицията на гръцките отци“.** Съдържа сериозни научни доводи за употребата в Православното богословие текста на Септуагинта (LXX).
- **„Консервативност и иновативност в триадологическите дебати през IV век“.** Доказва философските корени на Ариевата ерес и предлага доводи в полза на философското творчество на светите отци-кападокийци.
- **„Сотириологията в академичното богословие и възстановяването на творението у гръцките отци“.** Съдържа обосновани доводи в полза на непричастността на преп. Максим Исповедник към оригенистичната визия по въпроса за апокатастасиса и за отсъствието на преподобния отец от богословските изследвания от XVIII до началото на XX век, които следват схоластическата визия за спасението.
- **„Рецепцията на паметта и съчиненията на св. Григорий Палама XVI-XIX век“.** Прави обстоен преглед на богословското и литургично наследство на св. Григорий Палама през османската епоха.

Статия: **„Нов поглед върху осъжданията на Ориген и Теодор Мопсуестийски“.** Тук авторът защитава оригиналната теза, че двама разглеждани автори имат подобни христологични схващания, което е причината и за общото им осъждане.

Статия: **„Православно богословие“.** Тук авторът базира своя богословски синтез върху разбиране за Църквата, опиращо се главно на светостта като среща между божествено и човешко.

Като цяло творчеството на д-р Риболов е облечено в добра словесна форма. Цитиран е в научната област както в страната, така и в чуждоезичната научна литература.

5. Преподавателска работа

Имам преки наблюдения от преподавателската дейност на д-р Риболов. Изключително задълбочен при провеждане на лекции и упражнения, той винаги се е включвал активно и в живота на факултета. Няма да пропусна да спомена и неговото

дейно участие в международната дейност на БФ и СУ, поради което г-н Ректорът, проф. дин Иван Илчев, го награди през 2010 г.

6. Заключение

На базата на направените разсъждения върху творчеството на д-р Светослав Светозаров Риболов, взимайки под внимание законовите изисквания при провеждане на конкурси за заемане на академичната длъжност "доцент" и академичната етика, напълно обективно и безпристрастно заявявам, че предложената продукция във всяко отношение ми дава основание за позитивен вот и гласувам с "ДА".

София

.....

24.05.2014 г.

/доц. д-р Л. Тенекеджиев/